

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

ગુજરાત ઉચ્ચ ન્યાયાલય, અમદાવાદ

સ્પેશ્યલ સિવિલ એપિલિકેશન નં.૯૦૭૯/૨૦૦૯

મંજૂરી અને હસ્તાક્ષર માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી વિજય મનોહર સહાય

અને

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી એ. જી. ઉરૈઝી

=====

૧	શું સ્થાનિક અખબારોના રીપોર્ટર્સને ચુકાદો જોવાની મંજૂરી છે?
૨	રીપોર્ટરને મોકલવામાં આવે કે નહીં?

૩	શું ન્યાયમૂર્તિઓ ચુકાદાની આખરી નકલ જોવા માંગે છે?
૪	શું આ કેસમાં ભારતીય બંધારણ અથવા તે હેઠળ કરવામાં આવેલા કોઈ હુકમના અર્થઘટન અંગે કાયદાનો કોઈ નોંધપાત્ર પ્રશ્ન સમાયેલ છે?
૫	શું સિવિલ જજને પરિપત્રિત કરવામાં આવે કે કેમ?

=====

સી.એચ. ઉપાધ્યાય, પ્રિન્સિપાલ સિવિલ જજ અને ન્યાયિક
દંડાધિકારી....અરજદાર(ઓ)

વિરુદ્ધ

ગુજરાત રાજ્ય અને ૧....સામાવાળા(ઓ)

=====

ઉપસ્થિતિ:

અરજદાર તરફથી શ્રી એમ બી ગાંધી સાથે શ્રી ચિન્મય એમ. ગાંધી;

સામાવાળા(ઓ) નં. ૧ તરફથી સરકારી વકીલ; સામાવાળા(ઓ) નં. ૨ તરફથી
કાયદા અધિકારી શાખા, વકીલ; સામાવાળા(ઓ) નં. ૨ તરફથી શ્રી એએસ
સુપેહિયા, વકીલ

=====

કોરમ: માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી વિજય મનોહર સહાય

અને

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી એ.જી. ઉરૈઝી

તારીખ : ૨૬/૦૮/૨૦૧૪

સીએવી ચુકાદો

(માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી એ. જી. ઉરૈઝી)

અમે અરજદાર તરફથી વિદ્વાન વકીલ શ્રી એમ.બી. ગાંધી સાથે શ્રી ચિનમય ગાંધી, તેમજ સામાવાળા નં. ૧ તરફથી વિદ્વાન સહાયક સરકારી વકીલ શ્રી એન.જે. શાહ અને સામાવાળા નં. ૨ તરફથી વિદ્વાન વકીલ શ્રી એ એસ સુપેહિયા ને સાંભળ્યા છે.

૨ અરજદાર, જે સિવિલ ન્યાયાધીશ (જુનિયર ડિવિઝન)ના કેડરના એક ન્યાયિક અધિકારી છે, તેમણે વિભાગીય તપાસ શરૂ કરવાની જાણ કરતો હુકમ, તા. ૧૨મી સપ્ટેમ્બર ૨૦૦૮નો પ્રાથમિક નિર્ણય તેમજ તા. ૨૩મી જુલાઈ ૨૦૦૮ના રોજ સંપ્રેષિત થયેલ બરતરફીનો અંતિમ હુકમ ગેરકાયદેસર અને ૨૬

હોવાનું જાહેર કરવા તથા ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ અન્ય આનુષંગિક રાહતો માટે પડકાર્યો છે.

૩ અરજિના સંક્ષિપ્ત તથ્યો એ છે કે અરજદાર રાજકોટ જિલ્લામાં ઉપલેટા ખાતે સિવિલ ન્યાયાધીશ અને જુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ ફર્સ્ટ ક્લાસ તરીકે કાર્યરત હતા. તા. ૭મી એપ્રિલ ૨૦૦૪ના ગુપ્ત પ્રસારણ દ્વારા તેમને જાણ કરવામાં આવી હતી કે હાઇકોર્ટે તેમની વિરુદ્ધ નીચેના આરોપોના આધારે વિભાગીય તપાસ હાથ ધરવાનો નિર્ણય કર્યો હતો:

“આરોપોના વિગતવાર નિવેદન

કે શ્રી સી.એચ. ઉપાધ્યાય ૧૪.૬.૧૯૯૯ થી ૧૦.૬.૨૦૦૨ દરમિયાન સિવિલ ન્યાયાધીશ (જે.ડી.) તથા જે.એમ.એફ.સી., ઉપલેટા, જિલ્લો: રાજકોટ તરીકે ફરજ બજાવતા હતા, તે અંગે નીચે મુજબ જાણવા મળ્યું:

શ્રી સી.એચ. ઉપાધ્યાયે ઉપલેટા ખાતે બારના સભ્યો સાથે ઉદ્ભૂત તથા અપમાનજનક વર્તન કર્યું હતું અને તેઓ વોરંટ વગેરે રદ કરવા અંગે ગેરકાયદેસર રીતે તથા દુર્ભાવનાપૂર્ણ ઇરાદાથી અને ન્યાયિક કારણો સિવાયના કારણસર આદેશો પસાર કરતા હતા, અને તેથી માનનીય વડી અદાલત તથા જિલ્લા ન્યાયાધીશ, રાજકોટ સમક્ષ વિગતવાર રજૂઆત કરવામાં આવી હતી, અને તેઓ ભેદભાવપૂર્ણ આદેશો પસાર કરતા વખતે અથવા અતિશય વિલંબ તથા લાંબા

સમય સુધી કોઈ હુકમ ન કરતાં, પોતાની અદાલતની કામગીરીમાં અસામંજસ્ય પેદા કરતા હતા.

એવું પણ જાણવા મળ્યું હતું કે શ્રી. ઉપાધ્યાયને આદેશો માટે બાબતો તૈયાર રાખવાની વૃત્તિ હતી અને હુકમ/ચુકાદા માટે વકીલો દ્વારા સંપર્ક કરવામાં આવતાં, અનુકૂળ આદેશો મેળવવા માટે તેઓ નાણાંની માંગ વ્યક્ત કરતા હતા અને આવા વકીલોને તેવી રીત અનુસરવા કહેતા હતા; ખીચડિયા આશ્રમ સંબંધિત એક કેસમાં સ્થિતિ ચથાવત્ નો હુકમ મેળવવા માટે રૂપિયા ૫૦૦૦/- ની માંગણી કરતાં વખતે, અન્ય બે વકીલો શ્રી. ગાજી અને શ્રી. સોજીત્રાની હાજરીમાં એડવોકેટ શ્રી. પી.બી. આચાર્ય સમક્ષ પણ તેમણે એવો જ વલણ દર્શાવ્યો હતો, અને આદેશો/ચુકાદાઓ માટે અનેક કેસો બાકી પડ્યા હતા, જેમાં નિર્ધારિત તારીખે કોઈ આદેશો કરવામાં આવ્યા નહોતા; લાંબા સમય સુધી કોઈ કાર્યવાહી વિના. આ રીતે, શ્રી. ઉપાધ્યાયે ભ્રષ્ટ આચરણ અપનાવીને ન્યાયિક વિભાગની પ્રતિષ્ઠાને નુકસાન પહોંચાડ્યું હતું, કારણ કે તેઓ પોતાની માંગ મુજબ નાણાં ચૂકવી અનુકૂળ આદેશો મેળવવા માટે વકીલો પર દબાણ કરતા હતા, અને તેમનું એવું ભ્રષ્ટ આચરણ શહેરભરમાં ચર્ચાનો વિષય બન્યું હતું, ખાસ કરીને એન.સી. કેસોના મુકદ્દમાદારો વગેરેમાં એવી અસર હતી કે તેઓ અદાલતી કેસોમાં ભ્રષ્ટ આચરણ કરતાં વોરંટ રદ કરવા માટે ગેરકાયદેસર રીતે રૂપિયા ૧૦૦/- થી રૂપિયા ૨૦૦/- વસૂલ કરતા હતા.

રેકૉર્ડ પરથી એવું પણ જાણવા મળ્યું હતું કે શ્રી ઉપાધ્યાયનું વકીલો સાથેનું વર્તન પણ અત્યંત અશિષ્ટ અને અપમાનજનક હતું, જેના સંદર્ભે બારના સભ્યો દ્વારા ૨૧/૬/૨૦૦૦ અને ૧૩/૧૧/૨૦૦૦ના રોજ ઠરાવો પસાર કરવામાં આવ્યા હતા. શ્રી ઉપાધ્યાય દલીલો સાંભળ્યા પછી દીર્ઘ સમય સુધી આદેશો કરતા નહોતાં અને તેઓ ભેદભાવરહિત વિચાર વિના આદેશો કરતા હતા અથવા તેમની માંગ મુજબની રકમ તેમને ચુકવવામાં ન આવે તો કોઈ હુકમ કરતા જ નહોતાં.

અભિલેખોમાંથી એવું પણ જાણવા મળ્યું કે શ્રી ઉપાધ્યાયે પોતાના ચેમ્બરમાં શ્રી પી.પી. આચાર્ય અને શ્રી ગાઝી, વિદ્વાન વકીલને, એવું કહ્યું હતું કે જો તેઓ વ્યવહાર બન્યા હોત તો તેમની તરફેણમાં હુકમ પસાર કરવામાં આવ્યો હોત. એવું પણ જાણવા મળ્યું કે હુકમ માટે અનેક કેસો બાકી પડેલા હતા અને અન્ય અનેક કેસો કોઈપણ આગળની કાર્યવાહી વિના લાંબા સમયથી બાકી હતા. તેમણે ઉપલેટા બાર એસોસિયેશનના વકીલોની તરફેણમાં હુકમ પસાર કરવા માટે સીધી રીતે નાણાંની માંગણી પણ કરી હતી અને તે રીતે તેઓ હુકમ પસાર કરવા માટે વાદી-સામાવાળા પાસેથી સીધી રીતે નાણાં એકત્ર કરતા હતા.

અતઃ, શ્રી ઉપાધ્યાય પરમ નિષ્ઠા અને ફરજ પ્રત્યેની અખંડ ભક્તિ જાળવી રાખવામાં નિષ્ફળ રહ્યા હતા.

નાગરિક ન્યાયાધીશ તથા પ્રથમ વર્ગના ન્યાયિક મેજિસ્ટ્રેટે ન્યાયતંત્રની ગૌરવ અને સ્વતંત્રતા જાળવવા માટે કાયદાના સ્થિર સિદ્ધાંતો અનુસાર કેસો ચલાવી ન્યાય આપવાનો હોય છે, પરંતુ ભ્રષ્ટ આચરણમાં લિપ્ત રહી, શ્રી ઉપાધ્યાયે તે

પદ પર કાર્ય કરતાં ન્યાયાધીશને અશોભનીય હોય તેવું વર્તન કરીને એ જ ગૌરવ અને સ્વતંત્રતાને ખંડિત કરી હતી.

અતએવ, શ્રી ઉપાધ્યાય સંપૂર્ણ અખંડિતતા અને ફરજ પ્રત્યેની નિષ્ઠા જાળવવામાં નિષ્ફળ રહ્યા હતા.

(એ) શ્રી સી.એચ. ઉપાધ્યાય ભ્રષ્ટ આચરણોમાં સંલગ્ન થવા બદલ દોષિત છે.

(બી) શ્રી સી.એચ. ઉપાધ્યાય તેમના ન્યાયિક કાર્યોના નિર્વહમાં ફરજમાં બેદરકારી માટે દોષિત છે.

(સી) શ્રી સી.એચ. ઉપાધ્યાયે ન્યાયિક અધિકારીને શોભે નહીં તેવી રીતે વર્તન કર્યું હતું. શ્રી સી.એચ. ઉપાધ્યાયના ઉપરોક્ત કૃત્યો, જો સાબિત થયેલ માનવામાં આવે, તો તે ન્યાયિક અધિકારીને શોભે નહીં તેવા વર્તન તથા ગંભીર દુરાચરણના કૃત્ય સમાન ગણાશે, જે ગુજરાત સિવિલ સર્વિસિસ (આચરણ) નિયમો, ૧૯૭૧ ના નિયમ ૩ માં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓનું ઉલ્લંઘન કરનાર છે.”

જ રાજકોતના વિદ્વાન મુખ્ય જિલ્લા ન્યાયાધીશને વિભાગીય તપાસ, એટલે કે તપાસ કેસ નં. ૨૦ / ૨૦૦૨, ચલાવવા માટે તપાસ અધિકારી તરીકે નિયુક્ત કરવામાં આવ્યા હતા. તપાસ અધિકારીએ અરજદારને સાંભળવાની તક આપ્યા બાદ, તા. ૩૦મી ઓગસ્ટ ૨૦૦૫નો પોતાનો અહેવાલ રજૂ કર્યો અને અરજદાર સામે મૂકાયેલા આરોપો સાબિત થયેલા હોવાનું નિર્ધારિત કર્યું. તપાસ અધિકારીના અહેવાલના આધારે, અરજદાર સામે મૂકાયેલા આરોપો સાબિત

થયેલા હોવાનું પ્રાથમિક નિર્ણય લેવામાં આવ્યો અને આરોપોની ગંભીરતા જોતા વડી અદાલતનું એવું મત હતું કે સેવા પરથી બરતરફ કરવાની કાર્યવાહી માટે આ યોગ્ય કેસ છે; તેથી સેવા પરથી બરતરફીની સજા અંગે તા. ૧૭મી સપ્ટેમ્બર ૨૦૦૮ની કારણ દર્શાવો નોટિસ અરજદારને જારી કરવામાં આવી. અરજદારે તે નોટિસનો જવાબ તા. ૨૫મી ઓક્ટોબર ૨૦૦૮ના જવાબ દ્વારા આપ્યો.

૫ હાઈકોર્ટે, પોતાની વહીવટી બાજુએ, તા. ૨૬મી જૂન ૨૦૦૮ના અંતિમ નિર્ણય દ્વારા એવો નિર્ણય કર્યો કે અરજદારને અત્યંત કઠોર શિક્ષા આપવી આવશ્યક છે અને તેથી ગુજરાત નાગરિક સેવાઓ (શિસ્ત અને અપીલ) નિયમો, ૧૯૭૧ના નિયમ ૬ હેઠળની શિક્ષા લાદવાની ભલામણ કરી તથા અરજદારને સેવામાંથી બરતરફ કરવાની ભલામણ કરી. વડી અદાલતની ભલામણ ગુજરાત સરકારના કાનૂની વિભાગ દ્વારા સ્વીકારવામાં આવી અને તા. ૨૩મી જુલાઈ ૨૦૦૮ની જાહેરનામા દ્વારા અરજદારને સેવામાંથી બરતરફ કરવામાં આવ્યો; અને સેવામાંથી બરતરફીનો પડકાર કરવા માટે અરજદારે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ વડી અદાલતના અધિકારક્ષેત્રનો આશ્રય લીધો છે.

૬ શ્રી એમ. બી. ગાંધી, અરજદાર તરફથી હાજર વિદ્વાન વકીલ શ્રી ચિન્મય ગાંધી સાથે, તેમણે રજૂઆત કરી છે કે ગેરકાયદેસર લાંચ સ્વરૂપે કોઈ રકમ અરજદારે સ્વીકારી હતી તે બાબતે કોઈ પ્રત્યક્ષ પુરાવો નથી અને માત્ર એટલા કારણો કે અરજદાર પાસે ફાઈલો બાકી રાખવામાં આવી હતી, તપાસ અધિકારી આ નિષ્કર્ષે આવી શકતા નહોતાં કે અરજદારને પૈસા માંગવાની આદત હતી અને

તે ભ્રષ્ટ આચરણમાં પ્રવૃત્ત હતો. તેમણે વધુમાં રજૂ કર્યું કે માત્ર શંકાને, ઘરઆંગણેની તપાસમાં પણ, પુરાવાના સ્થાને સ્થાન આપવામાં આવી શકતું નથી. તેમણે વધુમાં રજૂ કર્યું કે કોઈપણ પુરાવાના અભાવે, ચાર્જશીટ માત્ર અનુમાન અને કલ્પનાઓના આધારે ટકી શકતું નથી અને પોતાની દલીલના સમર્થનમાં તેમણે સર્વોચ્ચ અદાલતના સ્ટેટ ઓફ આસામ, અપીલકર્તા વિ. મોહન ચંદ્ર કાલિતા, એ.આઈ.આર. ૧૯૭૨ એસ.સી. ૨૫૩૫ અને યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિ. એચ.સી. ગોયલ, એ.આઈ.આર. ૧૯૬૪ એસ.સી. ૩૬૪ ના કેસોમાં આપેલ નિર્ણયો પર ભરોસો મૂક્યો છે.

૭ શ્રી ગાંધી ત્યારબાદ દલીલ કરી કે વર્તમાન અરજદારના વર્તન સંબંધિત બીજા આક્ષેપ અંગે બાર એસોસિએશન દ્વારા પસાર કરાયેલા ઠરાવ સિવાય કોઈ પુરાવો મળતો નથી અને ફરિયાદો તથા વ્યક્તિગત ગુણવત્તાના અભાવને આધારે શિસ્તભંગની કાર્યવાહી હેઠળ અરજદાર સામે કાર્યવાહી કરવા યોગ્ય એવું દુરાચરણ રચાઈ શકતું નથી. પોતાની રજૂઆતના સમર્થનમાં, શ્રી ગાંધીએ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિ. જે. અહમદ, એ.આઈ.આર. ૧૯૭૯ એસ.સી. ૧૦૨૨ ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણય પર આધાર મૂક્યો છે.

૮ શ્રી ગાંધી એ ત્યારબાદ દલીલ કરી છે કે વિભાગ દ્વારા અરજદાર વિરુદ્ધ મૂકવામાં આવેલા આક્ષેપો અસ્પષ્ટ છે અને તે સંબંધે તેમણે તપાસ અધિકારી સમક્ષ કે વડી અદાલત સમક્ષ કોઈ આક્ષેપો કર્યા નથી, માત્ર એટલા કારણે કે તેમણે તપાસમાં ભાગ લીધો હતો, વિભાગને આક્ષેપો સાબિત કરવાની

જવાબદારીમાંથી મુક્તિ મળી જતી નથી. આવા આક્ષેપોના આધારે કરવામાં આવેલી તપાસ ન્યાયસંગત ન હોવાથી દૂષિત ગણાશે. ઉપરોક્ત દલીલના સમર્થનમાં, શ્રી ગાંધી એ સવાઈ સિંહ વિ. સ્ટેટ ઓફ રાજસ્થાન, એ.આઈ.આર. ૧૯૮૬ એસ.સી. ૯૯૫ ના મામલામાં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણય પર આધાર મૂક્યો છે.

૯ શ્રી ગાંધી એ ત્યારબાદ દલીલ કરી છે કે અરજદાર વિરુદ્ધ જે ઘટનાઓનો આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો હતો, તે વર્ષ ૧૯૯૯-૨૦૦૦માં બની હતી. અરજદારને ચાર્જશીટ ૭મી એપ્રિલ ૨૦૦૪ના રોજ આપવામાં આવ્યું હતું અને તપાસ અધિકારીએ પોતાનો અહેવાલ ૩૦મી ઓગસ્ટ ૨૦૦૫ના રોજ રજૂ કર્યો હતો. તે પછી, કામચલાઉ નિર્ણય અરજદારને ૧૨મી સપ્ટેમ્બર ૨૦૦૮ના રોજ સંદેશિત કરવામાં આવ્યો હતો અને બરતરફીની અંતિમ સૂચના ૨૬મી જૂન ૨૦૦૯ના રોજ આપવામાં આવેલ તથા સૂચના ૨૩મી જુલાઈ ૨૦૦૯ના રોજ આપવામાં આવેલ. તેથી, શ્રી ગાંધી એ રજૂ કર્યું કે લાંબો વિલંબ થયો છે અને તેથી વિલંબ તથા બેદરકારીના આધારે તપાસ દૂષિત છે, અને પોતાની આ દલીલના સમર્થનમાં તેમણે આ અદાલતના કમલેશભાઈ બી. મહેતા વિ. રજિસ્ટ્રાર, વડી અદાલત ઓફ ગુજરાત અને અન્ય, ૨૦૦૪ (૩) જી.એલ.આર. ૨૨૯૦ ના કેસમાં આપવામાં આવેલા નિર્ણય પર આધાર રાખ્યો છે.

૧૦ શ્રી ગાંધીએ અંતમાં એવી દલીલ કરી છે કે ન્યાય કરતો ન્યાયાધીશ ભૂલ કરવા સંભવિત છે. પોતાની આ દલીલના સમર્થનમાં, તેમણે કે.પી. તિવારી વિ.

એમ.પી. રાજ્ય, એ.આઈ.આર. ૧૯૯૪ એસ.સી. ૧૦૩૪ ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણય પર આધાર રાખ્યો છે કે 'જે ન્યાયાધીશે કોઈ ભૂલ કરી નથી, તેનો જન્મ હજી થવાનો બાકી છે.'

૧૧ શ્રી એ.એસ. સુપેરિયા, સામાવાળા નં.૨ તરફથી વિદ્વાન વકીલે, બીજી તરફ રજૂઆત કરી કે પુરાવા અધિનિયમના પુરાવાના નિયમો લાગુ પડતા નથી અને ઉચ્ચ કક્ષાનો પુરાવો આવશ્યક નથી તથા અરજદારને સેવા પરથી દૂર કરવાની કાર્યવાહી ન્યાયસંગત હોય તે માટે નોંધપાત્ર પુરાવો અભિલેખ પર ઉપલબ્ધ છે. શ્રી સુપેરિયાએ વધુમાં રજૂઆત કરી કે ખાતાકીય તપાસમાં સાક્ષીઓના નિવેદનોના અવલોકનથી સ્પષ્ટ થાય છે કે તપાસ અધિકારીએ અરજદાર ગંભીર દુર્વર્તન માટે દોષિત છે એવો નિષ્કર્ષ યોગ્ય રીતે નોંધ્યો છે. ત્યારબાદ તેમણે દલીલ કરી કે હાલના કેસમાં સાક્ષીઓના નિવેદનોથી સ્પષ્ટપણે સ્થાપિત થાય છે કે અરજદારે સાક્ષી શ્રી મકાડિયા પાસેથી રૂપિયા માંગ્યા હતા, જેને પટાવાળા શ્રી અનવર ઈબ્રાહિમના પુરાવાથી સમર્થન મળ્યું છે. અરજદાર આ બાબતનું સંતોષકારક સ્પષ્ટીકરણ આપવામાં નિષ્ફળ ગયો છે અને સાક્ષીઓ દ્વારા કરવામાં આવેલા ઉપરોક્ત નિવેદનોનું ખંડન કરી શક્યો નથી।

૧૨ શ્રી એ.એસ. સુપેરિયા, સામાવાળા નં. ૨ તરફથી હાજર વિદ્વાન વકીલે ત્યારબાદ દલીલ કરી છે કે ભ્રષ્ટ અધિકારી સામેની વિભાગીય કાર્યવાહી વિલંબના આધારે માત્ર બે પરિસ્થિતિઓમાં રદ કરી શકાય, અર્થાત્, (૧) વિલંબના કારણે નિયોક્તાએ કર્મચારીની તરફથી થયેલી બેદરકારીઓને માફ કરી

દીધી હોય, અને (૨) જ્યાં વિલંબને કારણે કર્મચારીને હાનિ પહોંચી હોય અને આવી હાનિનો કેસ કર્મચારી દ્વારા તપાસ અધિકારી સમક્ષ સ્થાપિત કરવો આવશ્યક હોય. તેમણે રજૂઆત કરી કે હાલના કેસમાં અરજદારે વિલંબનો આધાર તપાસ અધિકારી સમક્ષ અથવા આ અપીલમાં ક્યાંય લીધો નથી અને વધુમાં, વિલંબથી તેના કેસને કેવી રીતે હાનિ પહોંચી તે પણ દર્શાવ્યું નથી. પોતાની દલીલના સમર્થનમાં, શ્રી સુપેરિયોર ગવર્નમેન્ટ ઓફ આંધ્ર પ્રદેશ વિ. અપ્પાલા સ્વામી, (૨૦૦૭) ૧૪ એસ.સી.સી. ૪૯ ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણય પર આધાર મૂક્યો છે.

૧૩ અમે પક્ષકારોના વિદ્વાન વકીલોને સાંભળ્યા છે અને સમગ્ર અભિલેખનું અવલોકન કર્યું છે.

૧૪ નોંધપોથી પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે આક્ષેપના નિવેદન સાથે અરજદારને સાક્ષીઓ અને દસ્તાવેજોની યાદી પૂરી પાડવામાં આવી હતી. ઉક્ત યાદી નીચે મુજબ છે:

“(એ) સાક્ષીઓ: (૧) મિ. ગુલામ કાદર તૈયુબભાઈ ગાજી, વકીલ, ઉપલેટા (૨) મિ. એસ.ટી. ઉનડકટ, વકીલ, ઉપલેટા (૩) મિ. કે.આર. રાણીંગા, વકીલ, ઉપલેટા (૪) મિ. પી.બી. આચાર્ય, વકીલ, ઉપલેટા (૫) મિ. કે.એચ. જોષી, વકીલ, ઉપલેટા (૬) મિ. ડી.યુ. માંકડિયા, વકીલ, ઉપલેટા (૭) મિ. આર.વી. સોજીત્રા, વકીલ, ઉપલેટા (૮) મિ. એમ.એમ. વાળા, સુપરિન્ટેન્ડન્ટ,

ઉપલેટાની અદાલત (૯) મિ. અનવર આઈ બેલીમ, પટાવાળો, દિવાણી
અદાલત, ઉપલેટા

(બી) દસ્તાવેજો:

(૧) શ્રી જી.ટી. ગાઝી, એડવોકેટ, ઉપલેટા, જિલ્લો રાજકોટની, તારીખ
૭.૯.૨૦૦૦ની ફરિયાદ.

(૨) ઉપલેટા બાર એસોસિએશનના તા. ૨૧.૬.૨૦૦૦ ના ઠરાવની નકલ.

(૩) શ્રી ગુલામ કાદર તૈયુબભાઈ ગાઝી, વકીલ, ઉપલેટા, જિલ્લો રાજકોટનું તા.
૪.૩.૨૦૦૧નું નિવેદન.

(૪) શ્રી એસ.ટી. ઉનડકટ, વકીલ, ઉપલેટા, જિલ્લો રાજકોટનું, તા.
૪.૩.૨૦૦૧નું નિવેદન.

(૫) શ્રી કે.આર. રાણીંગા, વકીલ, ઉપલેટા, જિલ્લો રાજકોટનું નિવેદન, તારીખ
૪.૩.૨૦૦૧.

(૬) શ્રી પી.બી. આચાર્ય, વકીલ, ઉપલેટા, જિલ્લો રાજકોટનું નિવેદન, તા.
૪.૩.૨૦૦૧. શ્રી પી.બી. આચાર્ય, વકીલ, ઉપલેટા, (૭) જિલ્લો રાજકોટનું
નિવેદન, તા. ૨૫.૧૦.૨૦૦૦.

(૮) ઉપલેટા બાર એસોસિયેશનના પ્રમુખને સંબોધીને લખવામાં આવેલા પત્રની નકલ, તારીખ ૧૭.૧૦.૨૦૦૦ (૯) ઉપલેટા બાર એસોસિયેશન દ્વારા તારીખ ૧૩.૧૧.૨૦૦૦ના રોજ પસાર કરવામાં આવેલા ઠરાવની નકલ.”

આથી, સ્પષ્ટપણે પ્રગટ થાય છે કે અરજદાર સામેની તપાસ માત્ર શંકા અથવા અનુમાન અને કલ્પનાઓના આધારે શરૂ કરવામાં આવી નહોતી. અરજદારે, આરોપારોપણના નિવેદનના જવાબમાં, ક્યાંય પણ એવો મુદ્દો ઉઠાવ્યો નથી કે તેની સામેની તપાસ શંકા, અનુમાન અને કલ્પનાઓના આધારે શરૂ કરવામાં આવી છે. સ્ટેટ ઓફ અસામ, અપીલકર્તા વિ. મોહન ચંદ્ર કાલિતા (ઉપરોક્ત) ના પ્રકરણમાં તથા યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિ. એચ.સી. ગોયલ (ઉપરોક્ત) ના પ્રકરણમાં સર્વોચ્ચ અદાલતનો નિર્ણય હાલના કેસના તથ્યોમાં લાગુ પડતો નથી. સ્ટેટ ઓફ અસામ, અપીલકર્તા વિ. મોહન ચંદ્ર કાલિતા (ઉપરોક્ત) ના પ્રકરણમાં તપાસ એવી આક્ષેપના આધારે શરૂ કરવામાં આવી હતી કે ગામલોકોને પાત્ર વળતરની રકમ વહેંચતી વખતે તેમની પાસેથી ગેરકાયદેસર રીતે નાણાં વસૂલ કરવામાં આવ્યા હતા, પરંતુ તપાસ દરમિયાન કેટલાક પુરાવા રજૂ કરવામાં આવ્યા, જે આરોપથી અસંગત મુદ્દાઓ સંબંધિત હતા અને જેના કારણે તપાસ અધિકારી બેદરકાર કર્મચારી વિરુદ્ધ પૂર્વગ્રહગ્રસ્ત બન્યા હતા, અને તેથી સર્વોચ્ચ અદાલતે આ નિષ્કર્ષે આવી હતી કે તપાસ અધિકારીએ પોતાના નિષ્કર્ષો અનુમાનોના આધારે કાઢ્યા હતા અને તે બેદરકાર કર્મચારીએ પોતાની પ્રેરણાથી અથવા પોતાની સાંઠગાંઠથી નાણાં વસૂલ કર્યા હતા તેવું માનવા માટે તેની સામે

કોઈ પુરાવો ન હતો. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા વિ. એચ.સી. ગોયલ, (ઉપરોક્ત) ના પ્રકરણમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે પરિચ્છેદ ૨૦ માં નીચે મુજબ ઠરાવ્યું છે:

૨૦. આ નિષ્કર્ષથી અપીલનો અંતિમ નિકાલ થતો નથી. હજી પણ આ બાબત વિચારવા જેવી બાકી રહે છે કે શું સામાવાળાનો આ દાવો યોગ્ય નથી કે આ કેસની પરિસ્થિતિઓમાં સરકારનો નિષ્કર્ષ સંપૂર્ણપણે કોઈપણ પુરાવા વિના આધારિત છે. આ એવો નિષ્કર્ષ છે જે તર્કવિરુદ્ધ છે અને તેથી તે રેકૉર્ડના ચહેરા પર જ સ્પષ્ટ અને પ્રગટ એવી ભૂલથી દૂષિત છે કે તેને રદ કરવામાં વડી અદાલત ન્યાયસંગત ગણાય. જે જાહેર સેવકોને બરતરફ કરવામાં આવ્યા હોય, અથવા જેઓ સાથે અન્ય રીતે એવું વર્તન કરવામાં આવ્યું હોય કે જેથી અનુચ્છેદ ૩૧૧(૨) લાગુ પડે, તેમના દ્વારા દાખલ કરાયેલી રિટ અરજીઓમાં, અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ વડી અદાલતને આ તપાસવાની અધિકારિતા છે કે જે સરકારના નિષ્કર્ષ પર આક્ષેપિત બરતરફીનો હુકમ આધારિત છે, તે કોઈપણ પુરાવાથી સર્વથા સમર્થિત નથી કે કેમ. એ સાચું છે કે કુકર્મ માટે દોષી ઠરાવવામાં આવેલા સરકારી સેવક વિરુદ્ધ કરવામાં આવેલ બરતરફીનો હુકમ વહીવટી હુકમ તરીકે વર્ણવી શકાય; તેમ છતાં, આવા જાહેર સેવક વિરુદ્ધ કાનૂની નિયમો હેઠળ આ નક્કી કરવા માટે હાથ ધરવામાં આવેલી કાર્યવાહી કે તેની સામે ઘડાયેલા આરોપોમાં તે દોષી છે કે નહીં, તે અર્ધ-ન્યાયિક કાર્યવાહીની પ્રકૃતિ ધરાવે છે અને તેમાં બહુ ઓછો સંદેહ રહી શકે કે, ઉદાહરણરૂપે, જો કોઈ જાહેર સેવક વડી અદાલતને સંતોષ અપાવી શકે કે ઉક્ત કાર્યવાહીમાં સરકારનો અંતિમ નિષ્કર્ષ,

જે તેની બરતરફીનો આધાર છે, કોઈપણ પુરાવા પર આધારિત નથી, તો તે સર્ટિઓરારીની રિટ માગી શકે છે. વાસ્તવમાં, વિદ્વાન એટર્ની-જનરલ પ્રત્યે ન્યાય કરવા માટે, અમારે આ ઉમેરવું જોઈએ કે તેમણે કાનૂનમાં આ સ્થિતિનો કોઈ ગંભીર વિવાદ કર્યો નહોતો.

તથાપિ, હાલના કેસમાં, અરજદાર વિરુદ્ધની તપાસ માત્ર અનુમાન અને કલ્પનાઓના આધારે શરૂ કરવામાં આવી હતી એવું કહી શકાય તેમ નથી અને તપાસ અધિકારીએ કોઈ પુરાવો ન હોવા છતાં પોતાના નિષ્કર્ષો નોંધ્યા હતા એવું પણ કહી શકાય તેમ નથી, કારણ કે અગાઉના ભાગમાં અમે દસ્તાવેજોની યાદી તથા આરોપના નિવેદન સાથે અરજદારને પૂરાં પાડવામાં આવેલ દસ્તાવેજોનો ઉદ્ધરણ આપ્યો છે. એટલું જ નહીં, તપાસની પ્રક્રિયા દરમિયાન પાંચ સાક્ષીઓની તપાસ કરવામાં આવી હતી અને અનેક દસ્તાવેજોને આંક તરીકે ચિહ્નિત કરવામાં આવ્યા હતા, અને તેથી અરજદારના વિદ્વાન વકીલે રજૂ કરેલો એવો તર્ક કે અરજદાર વિરુદ્ધની તપાસ કોઈ શંકાના આધારે શરૂ કરવામાં આવી હતી અને કોઈ પુરાવો ન હોવા છતાં તપાસ અધિકારીએ પોતાનો નિષ્કર્ષ નોંધ્યો હતો, તેમાં કોઈ જ સાર નથી.

અરજદાર વિરુદ્ધ બાર એસોસિયેશન દ્વારા પસાર કરાયેલ ઠરાવ સિવાય કોઈ પુરાવો નથી, એવો તર્ક રજૂ કરવા માટે યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિ. જે. અહમદ, એ.આઈ.આર. ૧૯૭૯ એસ.સી. ૧૦૨૨ના સર્પોચ્ય અદાલતના ચુકાદા પર મજબૂત આધાર રાખવામાં આવ્યો છે. આ દલીલ પણ નિષ્પ્રભ છે. અમે તપાસ

અહેવાલ અને સાક્ષીના પુરાવાનો અભ્યાસ કર્યો છે. અભિલેખ પરની સામગ્રીનું અવલોકન કોઈપણ રીતે અમને આ નિષ્કર્ષે પહોંચવા દોરી શકતું નથી કે અરજદાર વિરુદ્ધ કોઈ પુરાવો નહોતો. અરજદાર વિરુદ્ધની તપાસ માત્ર બારના ઠરાવના આધારે જ શરૂ કરવામાં આવી નહોતી

સંસ્થા, પરંતુ અરજદાર દ્વારા અપનાવવામાં આવેલી ભ્રષ્ટ આચરણ અંગેની ફરીયાદો પણ પ્રાપ્ત થઈ હતી. વિભાગની તરફેણી તપાસવામાં આવેલા સાક્ષીઓએ અરજદારે પોતાની ન્યાયિક ફરજના નિર્વહમાં અપનાવેલી કાર્યપદ્ધતિનું સ્પષ્ટ અને જીવંત વર્ણન કર્યું છે. અમારા મતે, વિભાગે સંતોષકારક રીતે સાબિત કર્યું છે કે અરજદારનું વર્તન ન્યાયિક અધિકારીને શોભે તેવું ન હતું. એવું નથી કે અરજદારમાં કેટલીક ખામીઓ હતી અને તેથી તેની વિરુદ્ધ વિભાગીય તપાસ શરૂ કરવામાં આવી હતી. સાક્ષીઓના નિવેદનો અને તપાસ અધિકારીના નિષ્કર્ષો સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે અરજદારે ન્યાયિક આદેશો પસાર કરતી વખતે વ્યાપક ભ્રષ્ટાચાર આચર્યો હતો. સાક્ષીઓએ અરજદારે અપનાવેલી કાર્યપદ્ધતિનું સ્પષ્ટ અને જીવંત વર્ણન કર્યું છે અને કેવી રીતે અરજદાર અનુકૂળ આદેશો પસાર કરવા માટે લાંચની રકમ વસૂલ કરતો હતો તે પણ જણાવ્યું છે. જે. અહમદ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે પ્રતિપાદિત કરેલો સિદ્ધાંત હાલના કેસના તથ્યોમાં લાગુ પડતો નથી, કારણ કે અરજદારે ભ્રષ્ટ આચરણમાં પ્રવૃત્તિ કરી હતી.

૧૫ સર્વોચ્ચ અદાલતે સવાઈ સિંહ વિ. રાજસ્થાન રાજ્ય, એ.આઈ.આર. ૧૯૮૬ એસ.સી. ૯૯૫ ના મામલે પરિણેદ ૧૭ માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું છે:

૧૭. પ્રાકૃતિક ન્યાયના તે સિદ્ધાંતોનો ઉપયોગ હંમેશા અધિનિયમની યોજના અને પ્રકરણના વિષયવસ્તુ સાથે સુસંગત હોવો જોઈએ. પ્રાકૃતિક ન્યાયનો કયો સિદ્ધાંત લાગુ કરવો તે અંગે કોઈ કડક નિયમો નિર્ધારિત કરવું શક્ય નથી. ટેકનિકલ પ્રાકૃતિક ન્યાય જેવી કોઈ વસ્તુ નથી. પ્રાકૃતિક ન્યાયની આવશ્યકતાઓ પ્રકરણના તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓ, તપાસના સ્વરૂપ, જે નિયમો હેઠળ ટ્રિબ્યુનલ કાર્ય કરી રહ્યું છે, જે વિષયવસ્તુનો વ્યવહાર કરવો છે તે તથા અન્ય સંબંધિત બાબતો પર આધાર રાખે છે. કાર્યમાં ન્યાયસંગતતાની સંકલ્પના, જે પ્રાકૃતિક ન્યાયનો આધાર છે, તે પક્ષકારો વચ્ચેના વિશિષ્ટ વિવાદ પર આધારિત હોવી જોઈએ. જુઓ કે. એલ. ત્રિપાઠી વિ. સ્ટેટ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા (૧૯૮૪) ૧ એસ.સી.સી. ૪૩ : (એ.આઈ.આર. ૧૯૮૪ એસ.સી. ૨૭૩). લોકોના દૈનિક જીવન અને જીવનોપાર્જનને અસર કરતી નિર્ણયો લેવાની પ્રક્રિયામાં ન્યાયસંગતતા સુનિશ્ચિત કરવા માટે નિયમો અને પ્રથાઓ સતત વિકસતી રહે છે. આવી ન્યાયસંગતતા વિના લોકશાહી સરકારો અસ્તિત્વમાં રહી શકતી નથી. બધા નિયમો અને પ્રક્રિયાઓથી પરે, એ જ મૂળભૂત અનિવાર્ય તત્ત્વ છે.

૧૬ સુરથ ચંદ્ર ચક્રવર્તી વિ. પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય, એ.આઈ.આર. ૧૯૭૧ એસ.સી. ૭૫૨ માં સર્વોચ્ચ અદાલતે એવો નિર્ધાર કર્યો છે કે, સેવા સમાપ્તિના

પરિણામોને આવરી લેતા આરોપો નિશ્ચિત અને સ્પષ્ટ હોવા આવશ્યક છે, ભલે વિભાગીય તપાસ ફોજદારી વિચારણા જેવી ન હોય.

જ. હવે હાલના કેસમાં દરેક આરોપ એટલો નિર્વસ્ત્ર હતો કે તેનો બુદ્ધિપૂર્ણ રીતે અર્થ સમજી શકાય એવો નહોતો અને અપીલકર્તાને પોતાનો બચાવ કરવા માટે જરૂરી સામગ્રી પૂરી પાડે એટલો પૂરતો નિશ્ચિત પણ નહોતો. એ જ કારણસર, જેમ અગાઉ જણાવાયું છે, મૂળભૂત નિયમ ૫૫ માં જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે આરોપ સાથે આક્ષેપોના નિવેદનનો પણ સમાવેશ થવો જોઈએ. આક્ષેપોના નિવેદન પૂરું પાડવાનો સમગ્ર ઉદ્દેશ એવો છે કે બચાવ રજૂ કરવાની વાજબી તક આપવાની આવશ્યકતા સંતોષાય તે માટે જરૂરી તમામ વિગતો અને વિશિષ્ટતાઓ આપવામાં આવે. અપીલકર્તાએ વારંવાર અને દરેક તબક્કે સંબંધિત સત્તાધિકારીઓના ધ્યાન પર લાવ્યું હતું કે તેને આક્ષેપોના નિવેદનની નકલ આપવામાં આવી નથી અને આરોપો અત્યંત અસ્પષ્ટ તથા અનિશ્ચિત હતા. આ બધાની છતાં, આરોપો સંબંધિત હકીકતો, પરિસ્થિતિઓ અને વિગતોથી તેને અવગત કરવાનું કોઈએ યોગ્ય માન્યું નહોતું. તપાસ અધિકારીએ તેના વિરુદ્ધ અહેવાલ આપ્યો હોત તો પણ, બીજી કારણદર્શક નોટિસના તબક્કે, જો તે ઈચ્છે તો, અગાઉ ક્યારેય તેને ન અપાયેલા આક્ષેપોના નિવેદનના સ્વરૂપમાં જરૂરી વિગતો અને સામગ્રી આપવામાં આવ્યા પછી, અપીલકર્તાને વધુ પુરાવા રજૂ કરવાની વધુ એક તક આપવામાં આવી શકતી હતી. તે સમયની સંબંધિત પરિસ્થિતિએ બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૧૧ (૨) ની જોગવાઈઓને

ધ્યાનમાં લેતાં, નિઃસંદેહપણે એવું કરવું શક્ય હતું. સમગ્ર કાર્યવાહી દર્શાવે છે કે મૂળભૂત નિયમ ૫૫ પ્રત્યે સંપૂર્ણ અવગણના કરવામાં આવી, જેટલા અંશે તે લગભગ આદેશાત્મક શબ્દોમાં નિર્ધારિત કરે છે કે આરોપો સાથે આક્ષેપોના નિવેદનનો સમાવેશ ફરજિયાત હોવો જોઈએ. અમને જરાય શંકા નથી કે આરોપો સંપૂર્ણપણે અસ્પષ્ટ અને અનિશ્ચિત હોવાને કારણે તથા જરૂરી હકીકતો અને વિશિષ્ટતાઓ ધરાવતા આક્ષેપોના નિવેદન તેની પાસે ન પહોંચાડવામાં આવતા, અપીલકર્તાને પોતાનો બચાવ કરવાની યોગ્ય અને વાજબી તકથી વંચિત રાખવામાં આવ્યો હતો. આવી પરિસ્થિતિમાં, માત્ર ઉપરોક્ત કારણસર જ, નીચલી અદાલતના ન્યાયાધીશે દાવો મંજૂર કરવામાં સંપૂર્ણ યોગ્યતા દાખવી હતી.

આ ચુકાદાઓના સિદ્ધાંતો તે કેસોના વિશિષ્ટ તથ્યો પર આધારિત છે. અહીં, હાલના કેસમાં, વિભાગે દસ્તાવેજોની અને સાક્ષીઓની ચાટી પૂરી પાડી છે. એટલું જ નહીં, આરોપારોપણનું નિવેદન પણ અત્યંત સ્પષ્ટ છે અને તેથી અરજદાર એવો દાવો કરી શકતો નથી કે તેના માટે આરોપોના ચોક્કસ સ્વરૂપ તથા પુરાવા— દસ્તાવેજી અને મૌખિક — જેનો વિભાગ તપાસની પ્રક્રિયા દરમિયાન આધાર લેવાનો હતો, તે જાણી શકવું શક્ય ન હતું. તેથી, વિદ્વાન વકીલની એ દલીલ કે અરજદાર વિરુદ્ધ મૂકાયેલા આરોપો અસ્પષ્ટ છે, સ્વીકારી શકાય તેમ નથી, કારણ કે અરજદારે આરોપોની અસ્પષ્ટતા અંગે કોઈપણ વાંધો ઉઠાવ્યા વિના વિભાગીય તપાસમાં ભાગ લીધો હતો.

૧૭ અરજદાર તરફથી હાજર વિદ્વાન વકીલે આ અદાલતના મોહન વિ. વાચ.બી. ઝાલા (ઉપરોક્ત) કેસના નિર્ણયનો આધાર લઈને જે એવી દલીલ કરી છે કે અરજદાર વિરુદ્ધ હાથ ધરાયેલી તપાસ વિલંબ અને ઢીલાશના કારણે દોષપૂર્ણ હતી, તે સ્વીકાર્ય બની શકતી નથી. કારણ દર્શાવો નોટિસના જવાબમાં અરજદારે આપેલો પ્રતિભાવ તથા વડી અદાલતના કામચલાઉ નિર્ણયના જવાબના અવલોકનથી સ્પષ્ટ થાય છે કે અરજદારે વિભાગીય તપાસ દરમિયાન કે ત્યારબાદ આ દલીલ ઉઠાવી નહોતી. વધુમાં, સામાવાળા નં. ૨ તરફથી હાજર વિદ્વાન વકીલ શ્રી સુપેહિયાએ યોગ્ય રીતે રજૂ કર્યું છે કે વિભાગીય તપાસ હાથ ધરવામાં થયેલા કહેવાતા વિલંબના કારણે અરજદારે તેને કોઈ પ્રકારની હાનિ થઈ હોય તે અંગે કંઈ દર્શાવ્યું નથી. મોહનભાઈ ડુંગરભાઈ પરમાર (ઉપરોક્ત) કેસમાં આ અદાલત નીચેના મુદ્દા પર વિચાર કરતી હતી, એટલે કે, શું કોઈ કર્મચારી દોઢ વર્ષ અગાઉના કોઈ નિશ્ચિત દિવસે મોડા હાજર થવા માટે યોગ્ય અને પૂરતું કારણ હતું કે નહીં તે સંતોષકારક રીતે સમજાવી શકે અને થયેલી બેદરકારી બાબતે કારણ દર્શાવી શકે; તથા “શિસ્તાત્મક કાર્યવાહી શરૂ કરવામાં દોઢ વર્ષનો વિલંબ પોતે જ બચાવ માટે યોગ્ય તકના ઈનકાર સમાન ગણાય અને તે રીતે પ્રાકૃતિક ન્યાયના સિદ્ધાંતોનું ઉલ્લંઘન કરે છે કે નહીં.” અદાલતે અનુચ્છેદ ૩ માં, પોતાના સમક્ષ ઊભા થયેલા આ પ્રશ્નની પૃષ્ઠભૂમિમાં, નીચે મુજબ ઠરાવ્યું છે:

“૩. આ સ્વીકારેલી સ્થિતિ છે કે આરોપિત પરેડમાં ગેરહાજરી ૧૫ નવેમ્બર, ૧૯૭૧ના રોજ થઈ હોવાનું કહેવાય છે અને રોલ કોલ લેવામાં આવતી વખતે

ગેરહાજરી ૧૫ નવેમ્બર, ૧૯૭૧ પછીના કેટલાક પ્રસંગોએ થઈ હોવાનું કહેવાય છે. આ બાબત પણ વિવાદાસ્પદ નથી કે આ સંદર્ભની આરોપપત્રિકા પ્રથમ વખત ૧૮ મે, ૧૯૭૩ના રોજ, એટલે કે ઉપરોક્ત ચૂક્રો થઈ હોવાનું કહેવાય છે તેના અંદાજે ૧ ½ વર્ષ પછી, બજાવવામાં આવી હતી. અરજદાર તરફના વિદ્વાન વકીલે દલીલ કરી છે કે આ અતિશય વિલંબ પોતે જ બચાવ માટે વાજબી તકના ઈનકાર સમાન છે, કારણ કે ૧ ½ વર્ષ પછી સરેરાશ સ્મૃતિ અને યાદશક્તિ ધરાવતા કોઈપણ વ્યક્તિ માટે તે કયા સંજોગોમાં પેરેડમાં હાજર રહી શક્યો નહોતો અથવા રોલ કોલ લેવામાં આવી રહી હતી ત્યારે હાજર રહી શક્યો નહોતો તે સમજાવવું માનવસહજ રીતે અશક્ય બને. આરોપ એવો જણાય છે કે રોલ કોલના સમયે અરજદાર હાજર મળ્યો નહોતો. તેનો અર્થ એવો નથી કે તે બિલ્કુલ આવ્યો જ નહોતો. તેનો અર્થ એ છે કે તે મોડો આવ્યો હતો. ૧ ½ વર્ષના અવકાશ પછી કોઈપણ વ્યક્તિ માટે તે કયા સંજોગોમાં મોડો પડ્યો હતો અથવા પેરેડમાં હાજર રહી શક્યો નહોતો અથવા રોલ કોલ લેવામાં આવતી વખતે હાજર રહી શક્યો નહોતો તે સમજાવવું શક્ય નથી. નિઃસંદેહ, પોલીસ દળમાં સત્તાધિકારીઓ પોલીસ કોન્સ્ટેબલ પાસેથી કડક શિસ્તની અપેક્ષા રાખવામાં ન્યાયસંગત ગણાય. તેમ છતાં, તેઓ માનવીઓ છે તે અવગણવામાં આવી શકે નહીં. તેમજ એ પણ અવગણવામાં આવી શકે નહીં કે નિયત સમયે જ પેરેડ કે રોલ કોલ માટે હાજર ન રહી શકવાના તેમના પાસે સારા કારણો હોઈ શકે. આવા કેટલાંક કારણોની કલ્પના કરી શકાય. કદાચ તે અસ્વસ્થ હતો. કદાચ કુટુંબમાં કોઈ અણધારી ઘટના બની હતી. કદાચ પેરેડ મેદાન જવાના માર્ગમાં કંઈક એવું

બન્યું હશે જેના કારણે તે અટકાયો હશે. આવા નાનકડા વિષયમાં થયેલી માત્ર ચૂક, અને તે ચૂકના મૂળ કારણને અવગણીને, પોતાના બળે બેદરકારી અથવા ફરજમાં બેદરકારી ગણાવી શકાતી નથી. પોલીસ કોન્સ્ટેબલને તે ચૂક કયા સંજોગોમાં થઈ તે અસરકારક રીતે સમજાવવાની તક આપવામાં આવવી જોઈએ, જેથી તે શિસ્ત સત્તાધિકારીને સંતોષી શકે કે ચૂક ન તો ઈશદાપૂર્વક હતી, ન તો જાનીજોઈને હતી અને ન તો ઉદાસીનતા કે બેદરકારીના કારણે હતી, પરંતુ તેના નિયંત્રણ બહારના સંજોગોના કારણે બની હતી. જો તે આ મુદ્દે શિસ્ત સત્તાધિકારીને સંતોષી શકે, તો આરોપ સ્થાપિત થઈ શકશે નહીં. પરંતુ ઘટના પછી દોઢ વર્ષ બાદ જ્યારે આરોપ મૂકવામાં આવે, ત્યારે શું તે પોતાની સ્મૃતિના આધાર પર સંતોષકારક ખુલાસો આપી શકે? “આરોપના સ્વરૂપ અને વિષયવસ્તુને ધ્યાનમાં લેતાં, અંદાજે ૧ ½ વર્ષનો વિલંબ, સંબંધિત કોન્સ્ટેબલને તેના વિરુદ્ધ મૂકાયેલા આરોપ અંગે કારણ દર્શાવવાની વાજબી તક આપવા દૃષ્ટિએ, ઘાતક ગણવો જ પડે. સંબંધિત કોન્સ્ટેબલ પાસેથી ફરજ પર હાજર થવામાં થયેલા વિલંબનું કારણ સંતોષકારક રીતે સમજાવવાની અપેક્ષા રાખવી એ અશક્ય બાબતની અપેક્ષા રાખવા સમાન છે. જો આરોપ અથવા આક્ષેપ ચૂક થયા પછી ખૂબ જલદી મૂકવામાં આવ્યો હોત, તો સંબંધિત કોન્સ્ટેબલ યોગ્ય સમજૂતી આપી શક્યો હોત, ભલે સક્ષમ સત્તાધિકારીએ તેને સંતોષકારક માની હોય કે ન માની હોય. ઘટના પછી ૧ ½ વર્ષથી વધુ સમય સુધી એવું ન કર્યા પછી, શિસ્ત સત્તાધિકારીના સંતોષ મુજબ કારણ દર્શાવી શકતો ન હોવાને કારણે કોન્સ્ટેબલને દંડિત કરી શકાય નહીં. આ

પરિસ્થિતિઓમાં, કાર્યવાહી શરૂ કરવામાં થયેલો વિલંબ જ પોતે તેની સામેના બચાવ માટેની વાજબી તકનો ઇનકાર બને છે એમ માનવું પડે, કારણ કે કર્મચારી પાસે કમ્પ્યુટર જેવી સ્મૃતિ હોય અથવા રોજબરોજની એવી ડાયરી રાખે જેમાં દરેક નાની બાબત ભાવિ સંભાવનાઓની પૂર્વકલ્પનામાં અત્યંત કાળજીપૂર્વક નોંધાયેલી હોય, એવી વાજબી અપેક્ષા રાખી શકાય નહીં, ખાસ કરીને એવી સંભાવનાઓ વિશે જેને તે પૂર્વે જોઈ શકતો ન હોય. તેમજ તે પોતાની નિર્દોષિતા સ્થાપિત કરવા પુરાવો રજૂ કરી શકે એવી અપેક્ષા પણ રાખી શકાય નહીં, કારણ કે અતિશય વિલંબ પછી તેને એવા સાક્ષીની ઓળખ યાદ રહેશે નહીં જે તેનો આધાર આપી શકે. તેથી, માત્ર વિલંબ જ કારણ દર્શાવવાની વાજબી તકના ઇનકાર સમાન ઠરશે. આથી કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોનું ઉદ્ધંધન થાય છે અને આ પડકારાયેલો હુકમ માત્ર આ કારણસર જ રદ કરવો જ જોઈએ.

પંજાબ રાજ્ય વિ. ચમન લાલ ગોયલ (ઉપરોક્ત) ના મામલામાં સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું છે:

૧૧. આ સંદર્ભમાં ધ્યાનમાં રાખવાના સિદ્ધાંતો આ અદાલતની બંધારણીય પીઠે એ. આર. અંતુલય વિ. આર. એસ. નાયક અને અન્ય (૧૯૯૨ (૧) એસ. સી. સી. ૨૨૫) માં નિર્ધારિત કર્યા છે. જો કે ઉક્ત કેસ ફોજદારી ફરિયાદ પક્ષ સંબંધિત હતો, તેમ છતાં તેમાં પ્રતિપાદિત સિદ્ધાંતો શિસ્તભંગ સંબંધિત કાર્યવાહી કરવામાં થયેલા વિલંબ અંગેની રજૂઆત પર પણ વ્યાપક રીતે લાગુ પડે છે. ચુકાદાના પરિચ્છેદ ૮૬ માં, આ અદાલતે તેમાં વિચારેલાં વિવિધ નિર્ણયો

પરથી ઉપજતા તત્વોનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો અને નોંધ્યું હતું કે “અંતે અદાલતે સંબંધિત અનેક પરિબલોનું સંતુલન સાધી અને તેમનું તોલમાપ કરી — સંતુલન કસોટી અથવા સંતુલન પ્રક્રિયા દ્વારા — દરેક કેસમાં નક્કી કરવું રહે છે કે આપેલ કેસમાં ઝડપી વિચારણાનો અધિકાર નકારવામાં આવ્યો છે કે નહીં”. વધુમાં એવું પણ ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, સામાન્ય રીતે કહીએ તો, જ્યાં અદાલત આ નિષ્કર્ષે પહોંચે કે આરોપીના ઝડપી વિચારણાના અધિકારનું ઉલ્લંઘન થયું છે, ત્યાં આરોપો અથવા દોષારોપણ, જે સ્થિતિ હોય તે મુજબ, રદ કરવામાં આવશે. તે જ સમયે, એવું પણ નોંધવામાં આવ્યું છે કે અદાલત માટે ઉપલબ્ધ એ એકમાત્ર માર્ગ નથી અને કોઈ નિર્ધારિત કેસમાં ગુનાની પ્રકૃતિ તથા અન્ય પરિસ્થિતિઓ એવી હોઈ શકે કે કાર્યવાહી રદ કરવી ન્યાયના હિતમાં ન હોય. આવી સ્થિતિમાં, એવું નોંધવામાં આવ્યું છે કે, કેસની પરિસ્થિતિઓમાં જે ન્યાયસંગત અને સમતાસંગત જણાય એવો અન્ય યોગ્ય હુકમ કરવાની સત્તા અદાલતને છે.

આંધ્ર પ્રદેશ સરકાર વિ. અપ્પલા સ્વામી (ઉપરોક્ત) મામલામાં સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું છે કે, જ્યાં સુધી દોષિત કર્મચારી એ બતાવે અને સ્થાપિત ન કરે કે વિભાગીય તપાસની શરૂઆત કરવામાં તથા તેની પૂર્ણાવૃત્તિ કરવામાં થયેલા વિલંબને કારણે તેને ગંભીર પૂર્વગ્રહ પહોંચ્યો છે, ત્યાં સુધી માત્ર વિલંબ અને ઉદાસીનતાના આધાર પર વિભાગીય કાર્યવાહી રદ કરી શકાય નહીં. તેથી, અમારું મત એવું છે કે અપ્પલા સ્વામી (ઉપરોક્ત) કેસમાં માનનીય સર્વોચ્ચ

અદાલતે કરેલું અવલોકન હાલના કેસના તથ્યો પર સંપૂર્ણપણે લાગુ પડે છે અને અપીલકર્તા વિરુદ્ધની તપાસ માત્ર વિલંબના આધાર પર બગડેલી કહી શકાય નહીં. આથી, અરજદારના વિદ્વાન વકીલ દ્વારા ઉઠાવવામા આવેલા આ તર્કમાં અમને કોઈ તત્ત્વ જણાતું નથી.

૧૮ શિસ્તભંગ સંબંધિત કાર્યવાહી બાબતે ન્યાયિક સમીક્ષાની વડી અદાલતની સત્તા અંગેનું કાનૂની સ્થાન સુસ્થાપિત છે. સ્ટેટ ઓફ યુ.પી. વિ. મન મોહન નાથ સિન્હા (ઉપરોક્ત), બોમ્બેની ન્યાયિક વડી અદાલત વિ. શશિકાંત એસ. પાટીલ (ઉપરોક્ત) અને પાંડે ગજેન્દ્ર પ્રસાદ અને અન્ય, (ઉપરોક્ત) જેવા કેસોમાં, જેઓ પર સામાવાળા નં. ૨ તરફથી વિદ્વાન વકીલ શ્રી એ.એસ. સુપેહિયાએ આધાર મૂક્યો છે, તેમાંથી નિષ્કર્ષરૂપ સિદ્ધાંત એવો નીકળે છે કે નોકરીદાતા દ્વારા લેવામાં આવેલી શિસ્તભંગ કાર્યવાહી સામેના પડકાર સંબંધિત બાબતોમાં અદાલતી હસ્તક્ષેપ બહુ મર્યાદિત હોય છે. અદાલતો મુખ્યત્વે આ પ્રશ્ન સાથે સંબંધિત રહે છે કે તપાસ સક્ષમ સત્તાધિકારી દ્વારા નિયત પ્રક્રિયા અનુસાર હાથ ધરવામાં આવી હતી કે નહીં અને કુદરતી ન્યાયના નિયમોનું પાલન કરવામાં આવ્યું હતું કે નહીં. અદાલત આ બાબત પણ વિચારણા હેઠળ લઈ શકે છે કે દોષિત કર્મચારી સામેના આક્ષેપને સાબિત કરવા માટે કોઈ સ્પર્શનીય પુરાવો હતો કે નહીં અને એવો પુરાવો સક્ષમ સત્તાધિકારી દ્વારા નોંધાયેલા નિષ્કર્ષોને વાજબી રીતે આધાર આપે છે કે નહીં. જો અદાલત આ નિષ્કર્ષે પહોંચે કે તપાસ નિયત પ્રક્રિયા તથા કુદરતી ન્યાયના નિયમોને અનુરૂપ કરવામાં આવી હતી અને

શિસ્તસત્તાધિકારી દ્વારા નોંધાયેલું નિષ્કર્ષ કોઈ સ્પર્શનીય પુરાવાથી આધારિત છે, તો પછી શિસ્તસત્તાધિકારીએ વિશિષ્ટ દંડ લાદવા માટે જે વિવેકાધિકારનો ઉપયોગ કર્યો છે તેમાં હસ્તક્ષેપ કરવાની કોઈ અવકાશ રહેતી નથી, સિવાય કે એવો દંડ સાબિત થયેલા દુરાચરણની સરખામણીએ સંપૂર્ણપણે અસંગત જણાય અથવા અદાલતના અંતરાત્માને ઝંઝોડે.

૧૯ શ્રી ગાંધીની આ છેલ્લી દલીલ અંગે કે ન્યાય કરતા ન્યાયાધીશથી ભૂલ થવાની શક્યતા રહે છે, અરજદારના વિદ્વાન વકીલે જેના પર આધાર મૂક્યો છે તે કે.પી. તિવારી વિ. સ્ટેટ ઓફ એમ.પી. (સુપ્રા) ના નિર્ણયમાં, હાલના કેસમાં અમારો મત એવો છે કે અરજદારે આચરેલ દુર્વર્તન કોઈ અજાણતાં થયેલી ભૂલ નહોતું અથવા તેની તરફથી અનુભવના અભાવને કારણે નહોતું. તપાસ દરમિયાન નોંધ પર આવેલ પુરાવો સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવે છે કે અરજદાર વ્યાપક ભ્રષ્ટાચારમાં લિપ્ત હતો.

૨૦ ન્યાયાધીશો, તેઓ જે કક્ષાના હોય તે હોય, નોકરશાહી અથવા અન્ય સેવાના સભ્યોની સરખામણીએ રાજ્ય અને તેની સત્તાનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે. ન્યાયિક સેવા માત્ર રોજગાર નથી અને ન્યાયાધીશો માત્ર કર્મચારીઓ નથી. તેઓ રાજ્યસ્વરૂપ ન્યાયિક સત્તાનો પ્રયોગ કરે છે. તેઓ મહાન વિશ્વાસ અને જવાબદારીવાળા જાહેર પદોના ધારકો છે. જો કોઈ ન્યાયિક અધિકારી "ન્યાયના ત્રાજવાને ઝુકાવે તો તેની તરંગિત અસર વિનાશક અને હાનિકારક થશે". બોમ્બેની ન્યાયવિચારણાની વડી અદાલત વિ. શિરીષકુમાર રંગરાવ પાટીલ,

(૧૯૯૭) ૬ એસ.સી.સી. ૩૩૯ : (૧૯૯૭ એ.આઈ.આર. એસ.સી.ડબલ્યુ. ૨૫૯૨ : એ.આઈ.આર. ૧૯૯૭ એસ.સી. ૨૬૩૧) ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે યથાયોગ્ય રીતે નીચે મુજબ નોંધ્યું છે: "ભ્રષ્ટાચારના લિમ્ફ નોડ્સ (કેન્સરગ્રસ્ત કોષો) સતત ન્યાયતંત્રની જીવનદાયી નસોમાં ઘૂસી રહ્યા છે અને તેને ન્યાયિક શસ્ત્રક્રિયા દ્વારા રોકી કાઢવાની જરૂરિયાત બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૩૫, ૧૨૪(૬) માં સંકલિત નિયંત્રણના સિદ્ધાંત હેઠળ ન્યાયતંત્ર ઉપર જ છે, ભલે તે તેની સ્વયંલાદેલી અથવા સુધારાત્મક કાર્યવાહી હોય કે શિસ્તાત્મક પગલા દ્વારા. તેથી, સંબંધિત હાઈકોર્ટે તેના આધીન ન્યાયતંત્ર ઉપર સતત સતર્ક નજર રાખવી અને આત્મપરીક્ષણ કરવું જરૂરી બને છે". હાલના કેસમાં તપાસ અધિકારીએ મૌખિક અને દસ્તાવેજી પુરાવાના આધારે એવું નિષ્કર્ષ નોંધ્યું છે કે અરજદારે ભ્રષ્ટ આચરણોમાં સંલગ્નતા દાખવી હતી અને તેના સામે લગાવવામાં આવેલા આરોપો પુરવાર થયેલા છે. ન્યાયિક પુનર્વિચારની અમારી સત્તાઓ સ્થાપિત કાનૂની સ્થિતિથી મર્યાદિત છે. માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણયો ની શ્રેણીથી આ સુસ્થાપિત છે કે માત્ર વડી અદાલતને એવું જણાય છે કે શિસ્તપ્રાધિકારીએ લાદેલી સજા વધુ કઠોર છે, એ આધાર પર તે સજાને બદલી નાખવાની અથવા તેમાં હસ્તક્ષેપ કરવાની સત્તા વડી અદાલતને નથી. ન્યાયિક અધિકારક્ષેત્રમાં વડી અદાલત શિસ્તપ્રાધિકારીના નિર્ણય સામે અપીલમાં બેસતી નથી. નોકરીદાતાએ લીધેલી શિસ્તાત્મક કાર્યવાહી સામે પડકાર ધરાવતા મામલાઓમાં ન્યાયિક પુનર્વિચારનો વ્યાપ અતિ મર્યાદિત છે. અદાલતો મુખ્યત્વે એ પ્રશ્ન સાથે સંબંધિત હોય છે કે તપાસ સક્ષમ પ્રાધિકારી દ્વારા નિર્ધારિત પ્રક્રિયા

અનુસાર યોજાઈ હતી કે નહીં અને કુદરતી ન્યાયના નિયમોનું પાલન થયું હતું કે નહીં. આ પરિસ્થિતિઓમાં, અમારી મત મુજબ અરજદાર ઉપર લાદવામાં આવેલી સજા દુરાચરણની તુલનામાં આશ્ચર્યજનક રીતે અતિઅસંગત નથી. ઉપરોક્ત કારણોસર, અમને અરજીમાં કોઈ જ સાર જણાતો નથી અને તેથી તે નામંજૂર કરવામાં આવે છે. રુલ રદ કરવામાં આવે છે. ખર્ચ અંગે કોઈ હુકમ નહીં.

(વી. એમ. સહાય, ન્યાયમૂર્તિ)

(એ. જી. ઉરૈઝી, ન્યાયમૂર્તિ)

*The translation of this judgment has been provided by M/s
Hyperlink E-Solutions Pvt. Ltd.*

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.